

УДК 331.01

О. М. Галицький,

к. е. н., доцент, завідувач кафедри економічної теорії та економіки підприємства,
Одеський державний аграрний університет

О. В. Ніколюк,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії та економіки підприємства,
Одеський державний аграрний університет

МЕТОДОЛОГІЯ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА

A. Galitsky,

Ph.D., Associate Professor, Head of the Department of Economic Theory
and Economics of the Enterprise, Odessa State Agrarian University

E. Nikoluk,

Ph.D., associate professor, Associate Professor of the Department of Economic Theory
and Economics of the Enterprise, Odessa State Agrarian University

METHODOLOGY OF INSTITUTIONALIZATION OF STATE REGULATION OF AGRARIAN PRODUCTION

Розглянуто основні наукові підходи до обґрунтування необхідності державного регулювання економіки. Проаналізовано еволюцію інституціональної теорії та її інтерпретація в контексті державного регулювання, а також обґрунтовано множинність теоретичних підходів, що дають уявлення про сутність державного регулювання економіки.

The main scientific approaches to substantiation of the necessity of state regulation of the economy are considered. The evolution of the institutional theory and its interpretation in the context of state regulation are analyzed, and the multiplicity of theoretical approaches giving an idea of the essence of state regulation of the economy is substantiated.

Ключові слова: державне регулювання, економіка підприємства, управління, управлінський апарат, аграрний сектор, інституціоналізація.

Keywords: state regulation, enterprise economics, management, management apparatus, agrarian sector, institutionalization.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Однією із функцій держави є створення передумов для висхідного поступу економіки країни, досягнення соціальної стабільності, за-

безпечення повної зайнятості населення, протидія зростанню інфляції, підтримка стабільності національної грошової одиниці, підвищення добробуту громадян. Аграрний

Таблиця 1. Наукові підходи до обґрунтування необхідності державного регулювання економіки

Економічні вчення (автори)	Зміст точки зору авторів
Класична політекономія (А. Сміт)	«Невидима рука» ринку передбачає мінімальне втручання держави і ринкове саморегулювання на основі вільних цін, що складаються залежно від попиту і пропозиції під впливом конкуренції
Марксизм (К. Маркс)	К. Маркс вказував на взаємозв'язок таких явищ, як «... держава, зовнішня торгівля, світовий ринок». Аналіз діяльності акціонерного товариства привів Маркса до висновку, що «у відомих сферах воно веде до встановлення монополії і тому вимагає державного втручання»
Кейнсіанство (Дж.М. Кейнс)	Обґрунтував необхідність і назвав конкретні важелі державного регулювання ринкової економіки як під час кризи, так і на тривалу перспективу
Сучасний монетаризм (М. Фрідман)	Ринок здатний до саморегулювання, але в той же час існування вільного ринку не усуває необхідності державного втручання

Джерело: побудовано на основі [3–5].

сектор можна вважати драйвером модернізації та розвитку національної економіки, що створює значну частку ВВП та забезпечує інтереси держави. Саме аграрний сектор визначає траєкторію та успішність розвитку національної економіки, її конкурентоспроможність та перспективи інтеграції у світовий економічний простір.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Методи, принципи та механізми державного регулювання аграрного сектору національної економіки розглядаються в наукових працях Саблука П.Т., Юхименко П.І., Леоненко П.М., Лункіна Т., Пилипенко Г.М., Ткач А.А., Ходжсон Дж., Атаманчук Г.В., Гришовой І.Ю., Намова О.Б., Маліка М.Й., Пасхавера Б.Й., Шестаковської Т.Л., Шабатури Т.С., Стояновой-Коваль С.С., Митяй О.В., Язлюка Б.О. [1–10] Проте питання методології інституціоналізації державного регулювання аграрного виробництва досліджені недостатньо, що визначає напрям нашого наукового пошуку.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Завданням статті є узагальнення методологічних підходів щодо інституціоналізації державного регулювання аграрного виробництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі розвитку світової економіки мали місце різні підходи до визначення ролі держави в економіці. До їх числа можна віднести меркантилізм, класичний підхід, марксизм, кейнсіанство, монетаризм.

У XVIII столітті основною економічною школою був меркантилізм (Т. Мэн, А. Монкретьєн), згідно з яким держава повинна була сприяти багатству країни і короля, отже, бра-

ти активну участь в економічних процесах. Прибічники меркантилізму закликали стимулювати експорт і обмежувати імпорт [1]. Наступний розвиток переконань на роль держави — це класична теорія невтручання в економіку. А. Сміт у роботі "Дослідження про природу і причини багатства народів" затверджував, що гармонійну економіку забезпечить "вільна гра ринкових сил, або принцип "невидимої руки". При цьому держава повинна робити лише те, що індивідуум не може здійснити самостійно або робить це неефективно. А. Сміт доводив, що добробут суспільства в цілому досягається на основі прагнень кожного підприємця до задоволення своїх приватних потреб [2]. У 30-і роки ХХ століття в період після найбільшої економічної кризи отримала поширення кейнсіанська концепція, в якій доводилася необхідність активного втручання держави в економіку через відсутність у вільного ринку антикризових механізмів. Дж. Кейнс вважав, що державі слід впливати на ринок для підвищення попиту за допомогою гнучкої грошово-кредитної політики, активної бюджетно-фінансової політики і створення державою робочих місць. Проте в 1970-і роки через погіршення умов відтворення кейнсіанські антикризові інструменти стали неефективні [3].

Неокласична теорія монетаристів (І. Фішер, М. Фрідмен) полягала в застосуванні непрямих заходів впливу на пропозицію замість впливу на відтворення через попит. З метою забезпечення економічного зростання держава повинна створити умови для процесу накопичення капіталу за рахунок власних і позикових коштів та підвищення ефективності виробництва. Для цього прибічники невтручання в економіку запропонували проведення державою антиінфляційної політики і надання підприємцям податкових пільг [4].

Таблиця 2. Еволюція інституціональної теорії та її інтерпретація в контексті державного регулювання

№	Автор	Визначення
«Старий інституціоналізм»		
1	Веблен Т.	Стійкі звички мислення, характерні для більшого співтовариства людей, походять з інститутів, звичок, традицій і соціальних норм
2	Коммонс Дж.	Система законів чи природних прав, у межах яких індивіди діють як в'язні, в широкому значенні – колективна дія з контролю, лібералізації та розширення індивідуальної діяльності
3	Мітчел У.	Панівні й на вищому рівні стандартизовані суспільні звички
«Новий інституціоналізм»		
4	Ходжсон Дж.	Довгострокова система правил, яка утвердилася і яка вибирає структуру соціальної взаємодії
5	Норт Д.	Правила гри в суспільстві або, точніше, придумані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне русло
6	Вільямсон О.	Основні політичні, соціальні, правові норми, які є базою для виробництва, обміну і споживання
7	Тамбовцев В.	Сукупність санкціонованих правил у єдності з соціальним механізмом їх захисту
8	Шастітко А.	Формальні й неформальні правила, створені людьми, а також механізми, що забезпечують їх дотримання
9	Ткач А.	Інститут – це сукупність, що складається з правил і зовнішнього механізму примушення індивідів до виконання усталених правил
Державне регулювання як інститут		
10	Авторське трактування	Модель реалізації основних засад організації та функціонування органів державної влади на всіх рівнях, яка реалізується в межах норм і правил нормативно-правових актів, що регулюють соціально-економічні та соціальні відносини на основі встановлених загальнообов'язкових правил та норм

Джерело: систематизовано автором на основі [6–10].

Неокейнсіанці (Дж. Робінсон, Р. Харрод) виступали за проведення державою активної стабілізаційної політики на основі широкого використання бюджетно-податкових інструментів. Прибічники цієї теорії стверджували, що циклічні коливання економіки та інфляція викликані змінами сукупних витрат і пропозиції грошей [5].

У 1940—1970-і роки у Франції сформувалася соціологічна школа (Ф. Перру). Згідно з концепцією загальної економічної рівноваги поведінка економічних агентів залежить не від механізму обміну товарів, а від співвідношення сил партнерів з економічної діяльності [6].

Різноманітність теорій відносно місця держави в економіці пов'язана з відсутністю цілісних уявлень про економічні явища, а також з переважанням емпіричних підходів у дослідженнях економічних процесів. Якщо теоретичні положення досить точно розкривали економічні закономірності і враховували специфіку розвитку конкретної країни, то це дозволяло чітко визначити цілі й методи державного впливу на економіку та досягти позитивного ефекту такого регулювання.

Проте досвід використання різних економічних теорій показує обмеженість наукових знань. Помилковість багатьох положень виявляється тільки з часом. Крім того, економічні умови постійно змінюються. Тому і кейнсіанські підходи, що ґрунтуються на активізації ролі держави в економіці, і монетаристські рекомендації, по-

в'язані зі зниженням державного впливу на економічні процеси, не є ідеальними і мають недоліки.

У сучасних умовах в практиці державного економічного регулювання застосовуються як ідеї М. Фрідмена для забезпечення стійкості грошового обігу, так і кейнсіанські підходи до кон'юнктурного регулювання економіки, стабільної зайнятості, перерозподілу національного доходу. Держава повинна усувати протиріччя і конфлікти і забезпечувати інтереси як працедавців, так і найнятих робітників, як промисловості, так і сільськогосподарського виробництва [7].

Водночас в обґрунтуванні рівня державного впливу на економіку серед економістів відсутня єдина думка (табл. 1). Як видно з таблиці 1, науковці у своїх дослідженнях спираються на протиставлення двох елементів — "ринок" і "держава".

Для з'ясування змісту державного регулювання економіки дослідимо категорію "державне регулювання" як інститут, визначимо поняття засобів, способів і методів державного регулювання (табл. 2).

У межах чинної або обраної до реалізації моделі визначається загальнодержавна політика та механізм її реалізації. Засоби державного регулювання — це своєрідні правові та нормативні інструменти, за допомогою яких здійснюється впорядкування суспільних відносин, задовольняються інтереси суб'єктів державного регулювання. В якості засобів державного регулювання виступають норми права,

суб'єктивні права і юридичні обов'язки, юридична відповідальність, економічні та адміністративні обмеження, економічні та адміністративні стимули, економічні та адміністративні заохочення і т. д. Спосіб державного регулювання — це ті прийоми, якими здійснюється нормативно-правове регулювання. Їх зміст залежить від особливостей нормативно-правових норм, якими здійснюється таке регулювання. Основними способами державного регулювання є дозвіл, заборона, зобов'язання та порада. Методи державного регулювання як частина його механізму показують характер взаємовідносин учасників. Зазвичай виділяють два основних методи державного управління: імперативний метод, передбачає владне веління одних учасників правовідносин іншим; диспозитивний (автономний) метод передбачає рівноправність суб'єктів державного регулювання. В літературі в якості самостійних виділяються також: метод заохочення; метод переконання; метод примусу [9].

Множинність теоретичних підходів, що дають уявлення про сутність державного регулювання економіки, найбільш повно представлено у визначенні, сформульованім [6]. На його переконання, поняття "державне регулювання економіки" передбачає:

1. Системою — об'єктом регулювання є ринкова економіка. Позасистемним утворенням — суб'єктом регулювання є держава.

2. Ринкова економіка функціонує автономно без участі держави.

3. Державне регулювання здійснюється одночасно у відношенні до тривалості функціонування ринкової економіки через внесення змін до законодавства (етимологія слова "регулювання" підтверджує саме нормотворчий характер регулювання будь-якої сфери діяльності суспільства).

4. Зміни до законодавства передбачають введення у законодавчу базу нових норм або зміну вже існуючих, що може спричинити виникнення нових приватних економічних інститутів обов'язків у ринковій економіці.

5. За рахунок вступу в дію нових (змінених) норм та/або економічних інститутів чи зв'язків, що виникли після їх вступу в дію, ринкова економіка продовжує функціонувати автономно, однак за новим принципом роботи, що автоматично забезпечує її розвиток у рамках і напрямі, що корисні державі.

6. Державне регулювання ринкової економіки ліквідує причину недосконалості робо-

ти ринкової економіки, її внутрішній дефект, який може бути пов'язаний з інституційними, адміністративними або іншими особливостями діяльності господарських суб'єктів у рамках ринкової економіки [10].

На наш погляд, дія заходів державного регулювання повинна створювати умови для стабільного функціонування економіки на основі забезпечення порядку, захисту економічних інтересів і збалансованої соціально-економічної політики. Державний вплив на економіку в сучасних ринкових умовах потрібен для підтримки безперервного економічного розвитку і проведення антикризових заходів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основною умовою ефективності державного регулювання економіки є правильний вибір теоретичних концепцій з безлічі пропонованих варіантів враховуючи національні особливості та економічну ситуацію, що склалася. При цьому слід враховувати, що в економічній системі існують певні сфери, які не можуть ефективно функціонувати без дієвих механізмів державного регулювання. До таких сфер відноситься аграрне виробництво, яке навіть за умов розвинених ринкових відносин не здатне забезпечити оперативне саморегулювання без втручання держави. Крім того, об'єктивна необхідність державної підтримки аграрного виробництва пов'язана з низьким рівнем еластичності між зміною цін, попитом і пропозицією продовольчих товарів, а також з підвищеною ризикованістю аграрного виробництва.

Література:

1. Історія економічних учень: навчальний посібник / П.І. Юхименко, П.М. Леоненко. — К.: Знання-Прес, 2002. — 514 с.

2. Лункіна Т. Державна підтримка інтеграції та кооперації в АПК України: зарубіжний досвід та основні напрями / Т. Лункіна, Є. Павлюк // Економіст. — 2013. — № 4. — С. 37—39.

3. Пилипенко Г.М. Категоріальне оформлення поняття інститут: проблеми і перспективи інституціональної теорії [Електронний ресурс] / Г.М. Пилипенко // Економічний вісник НГУ. — 2008. — № 4. — С. 12—18. — Режим доступу: http://ir.nmu.org.ua/jspui/bitstream/123456789/462/1/2008_4_p012-018.pdf

4. Ткач А.А. Інституціональні основи ринкової інфраструктури: монографія / А.А. Ткач; НАН України. Об'єднаний ін-т економіки. — К., 2005. — 295 с.

5. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты / Дж. Ходжсон. — М.: Дело, 2003. — 464 с.

6. Commons R.J. Institutional Economics / R. John Commons // American Economic Review. — 1931. — Vol. 21. — P. 648—657.

7. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления / Г.В. Атаманчук. — М.: Омега-Л, 2004. — 301 с.

8. Gryshova I., Strielkowski W., Kalyugina S. (2017). Modern Technologies in Public Administration Management: A Comparison of Estonia, India and United Kingdom. *Administratie si Management Public*, (28), 174—185.

9. Гришова І.Ю. Інституційне забезпечення аграрного ринку як чинник продовольчої безпеки / І.Ю. Гришова, В.М. Бондаренко, В.Ю. Єліневський // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: В.А. Дерій (голов. ред.) та ін. — Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. — Т. 19. — № 3. — С. 4—9.

10. Гришова І.Ю. Економіко-політичні конфлікти на сучасному етапі [Текст] / І.Ю. Гришова, О.Б. Наумов, О.О. Давидюк // Український журнал прикладної економіки. — 2016. — Т. 1. — № 2. — С. 36—49.

References:

1. Yuhimenko, P.I. and Leonenko, P.M. (2002), *Istoriia ekonomichnykh uchen'* [History of Economic Students], Knowledge-Press, Kyiv, Ukraine.

2. Lunkina, T. and Pavliuk, E. (2013), "State support of integration and cooperation in the agroindustrial complex of Ukraine: foreign experience and main directions", *Economist*, vol. 4, pp. 37—39.

3. Pylypenko, G.M. (2008), "Categorical design of the concept of the institute: problems and perspectives of the institutional theory", *Economic Bulletin of the NMU*, vol. 4, pp. 12—18, available at: http://ir.nmu.org.ua/jspui/bitstream/123456789/462/1/2008_4_p012-018.pdf (Accessed 20 June 2017).

4. Tkach, A.A. (2005), *Instytutstional'ni osnovy rynkovoї infrastruktury* [Institutional Foundations of Market Infrastructure], NAS of Ukraine. Joint Institute of Economics, Kyiv, Ukraine.

5. Hodgson, J. (2003), *Ekonomycheskaia teoriia y unystuty* [The Economic Theory and Institutes], Delo, Moscow, Russia.

6. Commons, R.J. (1931), "Institutional Economics", *American Economic Review*, vol. 21, pp. 648—657.

7. Atamanchuk, G.V. (2004), *Teoriya gosudarstvennoho upravleniya* [Theory of Public Administration], Omega-L, Moscow, Russia.

8. Gryshova, I. Strielkowski, W. and Kalyugina, S. (2017), "Modern Technologies in Public Administration: A Comparison of Estonia, India and United Kingdom", *Administratie si Management Public*, vol. (28), pp. 174—185.

9. Grishova, I.Yu. Bondarenko, V.M. and Yelinievsky, V.Yu. (2015), "Institutional provision of the agrarian market as a factor in food security", *Economic analysis: Sb. Sciences Works Ternopil National Economic University*, vol. 19, No. 3, pp. 4—9.

10. Grishova, I.Yu. Naumov, O. B. and Davidiyk, O. O. (2016), "Economic-political conflicts at the present stage", *Ukrainian Journal of Applied Economics*, vol. 1, no. 2, pp. 36—49.

Стаття надійшла до редакції 03.07.2017 р.

ІНВЕСТИЦІЇ.
ПРАКТИКА
ТА ДОСВІД

www.investplan.com.ua

Передплатний індекс: 23892

Виходить 24 рази на рік

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з ЕКОНОМІКИ та ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ